

Ορίσμοί Εννοιών

him, yes,"
towards him."
I don't
know what she
exclaimed,
but I know she
said it quite
quietly.
What was her
idea? Where does
she live?
And asked whether
after lighting his
candle he lives with his father
or his mother or his father's
house, she went on to ask
whether he was in the
country? He pressed
his chin against his
forehead, "Yes, man,
with much love
for my country." She
asked if he knew that
Miguel studied law
in Madrid, and how
— how do you say it?

69

ing.
the plains. From
land." Emma nodded
and said, "He is older, he is more
of a good!"
Is she dead?

31, another
is, also."
something
at Miguel was
to tell
a tall?

Emma went to see Miguel that evening. She had taken some
time deciding what to wear and had finally put on one of the
dresses Victor had liked so much. It was really pretty, its navy
darkness enlivened by any adornment, and yet with her
newly styled hair it looked altogether different. She had
been tempted to keep on the trouser suit, but it was hardly
the attire for an evening appointment, and besides, she was
no longer trying to prove anything — to anyone.

To her surprise, a girl let her into the house, a tall, dark

[illegible][illegible]

had to be could be anything. Right now, he was troubled. His thoughts were on Patsy's V and the attack. He'd been told to watch out for Patsy. He didn't like the responsibility of taking care of her. He'd never liked Alex's company. But he had to. He'd been told to watch out for her. He'd never liked Alex's company. But he had to. He'd been told to watch out for her. He'd never liked Alex's company. But he had to.

Olivia shook her head weakly. 'Lie still,' he rapped. 'I want to catch your pulse, and, disappeared through the waist-high branches.

'I don't believe it—I just don't believe it,' Olivia addressed the pale blue sky. 'He's gone to get that damned horse and left me here, dying all alone!' I said, and realize that for the last of the good free earth she concentrated on ignoring the persistent pain shooting through her left shoulder and watched a butterfly quivering delicately on a friend of ferns. After a while the ground began to reverberate again and the branches swished and crackled and the brown horse came with her once more. Olivia removed her regard of the butterfly to that of her companion. The black-and-chunder look had been dimmed slightly, although the grey eyes still glinted and there was an ominous whiteness to her mouth.

'I can't catch the damned pulse, she keeps shying away, but at least he's keeping an eye on 'er.' His eyes flashed. 'But the devil do you mean by jumping on me? It's quite obvious you can't! You could have killed yourself! It would have taken only a few extra minutes to use the gate, you little fool!'

'Matthew! Repose, don't you talk about me like that! What choice did I have in the matter? Did you ask me, No. You just charged, and so did I. I'm damned horse, and the next thing I know I'm lying through the branches.'

'You've been riding almost daily with Julian—how was I to know...'

'Well, you know now. I can't jump. I never have. I never will. I never never jump again—and I don't mean on a horse either!'

'Stop being dramatic. Where does it hurt? Matthew knelt by her side.

'Give a better laugh, Will! My goodness, don't come showing the old concern, if you please! I quite realize you're more worried about the horse than me. Why don't you catch him and see if he'll sit right and...'

'And why don't you try something up? Hell, woman, I didn't want him jumping up with the others and worrying them, or going back to the school for that matter. In either case it would alarm him unnecessarily and...'

'On really? Well, it would be nice to have someone around

that Uncle And had
and I knew, too, its im-
portance could be done.
After, we caught no trace
of will not to receive
my sister, we learnt that
doing her best to pro-
vey way, but that could
exchange our thoughts
to give it up, so that one
day in resuming her
wedding-day arrived
and I was hurried into my
house of my own land. Here
she might have been
and there was little
of scarcely anything of
her as though she were

56
might have achieved by being with them all the
The desert is a hard taskmaster. It is rarely well
support. More than a few sheep and goats, which no
food. A nomad never seeks for anything to sell in
to obtain cash to buy the things which we con-
sider necessary part of our everyday life. So do not
quick to heap scorn on men like myself.
She shrugged, heaving down a quick furling of
with a pretence of indifference. "You can't expect
interest myself in that which I hope to leave as im-
possible. As for gratitude, that's the last thing I could
towards you."
I should advise you not to do anything which
and callity. You will be obliged to a servant and
you have in comfort and eat at my table you may
wise to remember that I am the provider."
Did I rather stave?
His voice was silky. "My answer to that should
impression you in some inferior test, of which we
I several, but in depriving you, *ma chérie*, I
also be depriving myself. I will not take no notice of
childish rantings. I'll leave you, though, with a
warning. If you refuse to bark and change your
96
And, under the sun country
his excess space, where? You
Gareth joined in her mind.
So?" A continual
where? Anna was Anna, to
with contentment. Anna, to
you can't find to do otherwise
that it's a shame you're not
A chance, yes, Anna said
her bottom. However,
said that French Evans, my
to spend the problem
on one point, every individual
that, amusing proposal. I
able contentment these
said that Evans would be
moment they were under
to-day. Had it not been
he played like a magi-
condition had he been
said to be that the could
kind grunts, would that
beginning, middle and
excuse for him to have
No way! Anna said
The girl could be
The idea was suddenly
down quickly on her be-
down gaily in Anna for

[illegible][illegible]

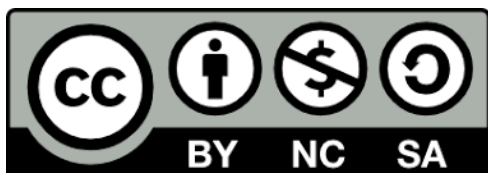
Η παρούσα ψηφιακή έκδοση «**Ιστορία Γ' Λυκείου – Ορισμοί**» διατίθεται ελεύθερα από την ιστοσελίδα www.filologika.gr, και επιτρέπεται η εκτύπωση και η χρήση της για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Το έργο χορηγείται με άδεια **Creative Commons**.

Οποιοσδήποτε επιθυμεί να αναπαραγάγει ή να τροποποιήσει το εν λόγω έργο οφείλει να αναφέρει τον αρχικό δημιουργό (**attribution**). Η εμπορική χρήση του έργου απαγορεύεται (**non-commercial**) και η διανομή του επιτρέπεται με τους όρους της αρχικής άδειας (**share alike**).

©Γεωργία Μωραΐτη

Έκδοση: filologika.gr, Μάιος 2020

Το έργο χορηγείται με άδεια Creative Commons

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A' Κεφάλαιο – Από την αγροτική οικονομία στην αστικοποίηση	5
A. Η ελληνική οικονομία μετά την επανάσταση	5
B. Η Ελληνική οικονομία κατά τον 19ο αιώνα.....	5
Γ. Οι οικονομικές εξελίξεις κατά τον 20ο αιώνα.	7
B' Κεφάλαιο – Η Διαμόρφωση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα (1821-1936).....	10
A. Εξωτερικός προσανατολισμός και πελατειακές σχέσεις (1821-1843)	10
B. Χειραφέτηση και Αναμόρφωση (1844-1880)	11
Γ. Δικομματισμός και εκσυγχρονισμός (1880-1909).....	15
Δ. Ανανέωση – Διχασμός (1909-1922)	16
Γ' Κεφάλαιο – Το Προσφυγικό Ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930)	19
A. Το προσφυγικό ζήτημα κατά την ελληνική επανάσταση (1821-1827).....	19
Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα (1833-1862).....	19
Δ. Πρόσφυγες και αλυτρωτικά κινήματα κατά τον 19ο αιώνα.....	20
Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 20ο αιώνα.....	20
A. Προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914-1922.....	20
B. Η Μικρασιατική καταστροφή	22
Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων	23
Δ. Η αποζημίωση των ανταλλάξιμων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση...	23
Δ' Κεφάλαιο – Το Κρητικό ζήτημα από διπλωματική άποψη	26
E. Η περίοδος της αυτονομίας και η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα	26
Ορισμοί στις Πανελλαδικές εξετάσεις από 2000 – 2019	29

Ιστορία Γ' Λυκείου – Ορισμοί

Α' Κεφάλαιο – Από την αγροτική οικονομία στην αστικοποίηση

Α. Η ελληνική οικονομία μετά την επανάσταση

Μεγάλη Ιδέα

Με τον όρο Μεγάλη Ιδέα εννοούμε μια ιδεολογία πολιτική και εθνική, η οποία κυριάρχησε στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Θεωρούσε ότι το υπάρχον ελληνικό κράτος δεν ήταν παρά μόνο μια ημιτελής κατασκευή, τα θεμέλια απλώς για κάτι μεγαλύτερο και δημιουργούσε προσδοκίες για την ολοκλήρωση του εθνικού οράματος που είχε ως προϋπόθεση τη σημαντική διεύρυνση των συνόρων. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν αυτός που εξέφρασε κυρίως αυτή την πολιτική αντίληψη. Με τη Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) το όραμα της Μεγάλης Ιδέας φάνηκε να γίνεται απτή πραγματικότητα, εγκαταλείφθηκε όμως οριστικά με τη μικρασιατική καταστροφή το 1922.

Β. Η Ελληνική οικονομία κατά τον 19ο αιώνα

Ισοζύγιο πληρωμών

Πρόκειται για τη σχέση ανάμεσα στην αξία των εισαγωγών και των εξαγωγών σε ό,τι αφορά την εμπορική δραστηριότητα μιας χώρας. Στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} η Ελλάδα αγόραζε από το εξωτερικό πολύ περισσότερα απ' όσα πωλούσε εκεί, με αποτέλεσμα το ισοζύγιο των πληρωμών της να είναι παθητικό.

Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774)

Με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, με την οποία τερματιζόταν ένας μεταξύ τους πόλεμος, τα χριστιανικά - ελληνικά - πλοία προστατεύονταν από τη ρωσική ισχύ και έτσι ευνοήθηκε η ραγδαία ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους.

Εθνικές γαίες ή εθνικά κτήματα

«Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώ δικαίω». Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

Επάλληλα δικαιώματα επί της γης

Πρόκειται για διαφορετικά δικαιώματα που ασκούνται ταυτόχρονα στο ίδιο έδαφος από διαφορετικά φυσικά ή νομικά πρόσωπα (π.χ. δικαίωμα κατοχής, νομής, ενοικίασης ψιλής

κυριότητας). Η κατάσταση αυτή επικρατούσε κυρίως στον οθωμανικό χώρο, με αποτέλεσμα την απουσία τίτλων ιδιοκτησίας, γεγονός που δυσχέραινε τη διανομή των εθνικών γαιών.

Σερπιέρι-Ρου

Η γαλλο-ιταλική εταιρεία που άρχισε τις εργασίες της το 1866 στο Λαύριο με στόχο την εξαγωγή μεταλλεύματος όχι μόνο από τα υπόγεια κοιτάσματα αλλά και από τις «σκωρίες».

Σκωρίες

Είναι τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί στο Λαύριο στη διάρκεια των αιώνων εκμετάλλευσης των ορυχείων κατά την αρχαιότητα. Η τεχνολογία της εποχής (μέσα 19^{ου} αιώνα) επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από αυτά τα κατάλοιπα.

Εκδοτικό δικαίωμα

Πρόκειται για τη δυνατότητα μίας κεντρικής τράπεζας να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, χαρτονομίσματα δηλαδή, για λογαριασμό ενός κράτους. Το τελευταίο μάλιστα ενισχύει ή και επιβάλλει την κυκλοφορία τους. Για την Εθνική Τράπεζα, μέχρι να ιδρυθεί η Τράπεζα της Ελλάδος, το εκδοτικό δικαίωμα ήταν το μεγάλο της πλεονέκτημα και ταυτόχρονα η κύρια πηγή εσόδων της.

Η πτώχευση του 1893

Κατά το έτος 1893 η Ελλάδα βρέθηκε σε αδυναμία να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών της δανείων και ζήτησε επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της. Η «πτώχευση», όπως χαρακτηρίστηκε, δεν ήταν ασυνήθιστη επιλογή των φτωχότερων κρατών, στην Ελλάδα όμως της εποχής εκείνης είχε μεγάλο πολιτικό κόστος. Οι διαπραγματεύσεις με τις πιστώτριες χώρες συνεχίστηκαν μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897.

Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος

Τα οικονομικά του ελληνικού κράτους, το 1898, οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ). Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) ανέλαβαν τη διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων. Επρόκειτο για τα έσοδα των μονοπωλίων αλατιού, φωτιστικού πετρελαίου, σπέρτων, παιγνιόχαρτων, χαρτιού σιγαρέτων, τα έσοδα από την εξόρυξη της σμύριδας της Νάξου, το φόρο καπνού, τα λιμενικά δικαιώματα του Πειραιά, το φόρο χαρτοσήμου κ.λπ. Το ύψος αυτών των εσόδων ανερχόταν σε 28.000.000 έως 30.000.000 δραχμές. *(Στόχος αυτής της υποχρεωτικής διαχείρισης ήταν η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία, δηλαδή η καταβολή της πολεμικής αποζημίωσης ύψους 92.000.000 δραχμών και η εξυπηρέτηση των άλλων δανείων. Η διεθνής επιτροπή, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898, αντιμετώπισε τις τρέχουσες ανάγκες με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε με την εγγύηση των Δυνάμεων. Στη συνέχεια, εκτός από το βασικό της ρόλο, δηλαδή την εξασφάλιση της αποπληρωμής των δανείων, λειτούργησε επιπρόσθετα ως τεχνικό συμβουλευτικό σώμα, συμβάλλοντας γενικότερα στη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας.)

* Οι στόχοι μπορούν να παραληφθούν.

Συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1856)

Το 1856 στην Οθωμανική αυτοκρατορία εφαρμόστηκαν οι συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ που έδιναν διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς της αυτοκρατορίας. Οι

μεταρρυθμίσεις αυτές, σε συνδυασμό με τις νέες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, έδιναν σαφώς μεγαλύτερες επενδυτικές ευκαιρίες στους ομογενείς κεφαλαιούχους από εκείνες που η Ελλάδα μπορούσε να προσφέρει.

Γ. Οι οικονομικές εξελίξεις κατά τον 20ο αιώνα.

Αγροτική μεταρρύθμιση

Αγροτική μεταρρύθμιση είναι η αλλαγή στο καθεστώς ιδιοκτησίας της γης, η κατάργηση δηλαδή των μεγάλων ιδιοκτησιών και η κατάτμηση των αξιοποιήσιμων εδαφών σε μικρές παραγωγικές μονάδες, οικογενειακού χαρακτήρα, που ανταποκρίνονται καλύτερα στις νέες παραγωγικές και κοινωνικές συνθήκες.

Τσιφλίκια

Τα τσιφλίκια ήταν μεγάλα αγροκτήματα ή και ολόκληρα χωριά, τα οποία ανήκαν σε έναν μεγαλογαιοκτήμονα (τσιφλικά) και καλλιεργούνταν από κολίγους (εξαρτημένους αγρότες). Τα λίγα εναπομείναντα τσιφλίκια στην Αττική και την Εύβοια δε δημιουργούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα. Όμως, μετά την προσάρτηση της Άρτας και της Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881, τα τσιφλίκια της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από Έλληνες του εξωτερικού, οι οποίοι διατήρησαν τον αναχρονιστικό θεσμό των κολίγων και άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν από την παραγωγή του σιταριού.

Κιλελέρ (1910)

Κιλελέρ ήταν το χωριό στο οποίο έγινε το 1910 η πιο σημαντική σύγκρουση για το αγροτικό ζήτημα, ως αποτέλεσμα των τριβών που προκλήθηκαν μετά την ψήφιση νόμων το 1907, οι οποίοι επέτρεπαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες, ώστε να μπορεί να τις διανέμει σε ακτήμονες, και των οποίων η εφαρμογή αποδείχθηκε δύσκολη υπόθεση.

Αγροτική Τράπεζα

Η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας προωθήθηκε μετά την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1917, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που είχε δημιουργήσει η νέα κατάσταση. Ανέλαβε, μάλιστα, την είσπραξη των χρεών των αγροτών προσφύγων, μετά τη διάλυση της ΕΑΠ το 1930.

Φεντερασιόν

Η Φεντερασιόν ήταν η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της Θεσσαλονίκης, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοικτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, που αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

ΓΣΕΕ

Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας ιδρύθηκε προς το τέλος του Α' Παγκοσμίου πολέμου και συμπεριέλαβε κλαδικά και τοπικά σωματεία. Ήταν αποτέλεσμα της ταχύτατης ωρίμανσης του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος ως συνέπεια των πιέσεων που

δέχτηκε η ελληνική κοινωνία, της εμπλοκής της στις διεθνείς υποθέσεις και του αντίκτυπου της ρωσικής επανάστασης στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου πολέμου.

Βενιζελισμός

Με τον όρο αυτό εννοούμε τη νέα πολιτική αντίληψη που εμφανίστηκε την περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, και εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Στον οικονομικό τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει τη θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.

Διχοτόμηση χαρτονομίσματος/διχοτόμηση δραχμής

Η διχοτόμηση του χαρτονομίσματος/διχοτόμηση της δραχμής ήταν ένα πρωτότυπο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο, στο οποίο προέβη η ελληνική κυβέρνηση τον Μάρτιο του 1922, λίγους μήνες πριν από την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου στη Μικρά Ασία. Το χαρτονόμισμα διχοτομήθηκε. Το μισό τμήμα, το αριστερό, εξακολουθούσε να κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας, ενώ το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του Δημοσίου. Η επιχείρηση ήταν επιτυχής, το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δραχμές και το πείραμα επαναλήφθηκε το 1926.

Ούλεν

Η Ούλεν ήταν μία αμερικανική εταιρεία, η οποία ανέλαβε το 1925 τη λύση του ζητήματος της υδροδότησης της Αθήνας με την κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης του Μαραθώνα. Το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας είχε ξεπεράσει, με την έλευση των προσφύγων, το 1.000.000 κατοίκους και φυσικά δεν μπορούσε πλέον να υδρεύεται με το χρονολογούμενο από τους ρωμαϊκούς χρόνους Αδριανέιο Υδραγωγείο.

Πάουερ

Η Πάουερ ήταν μία βρετανική εταιρεία που, την ίδια περίπου εποχή με την Ούλεν (μέσα της δεκαετίας του 1920), ανέλαβε την εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στην πρωτεύουσα αλλά και τη δημιουργία σύγχρονου δικτύου αστικών συγκοινωνιών, βασισμένου σε ηλεκτροκίνητα τραμ και λεωφορεία.

Κρατικός παρεμβατισμός

Ο κρατικός παρεμβατισμός είναι η οικονομική αντίληψη-πρακτική σύμφωνα με την οποία το κράτος παρεμβαίνει και ρυθμίζει την οικονομική δραστηριότητα δημιουργώντας συνθήκες κλειστής οικονομίας. Το κράτος για να αποτρέψει τις εισαγωγές επιβάλλει δασμολογικό προστατευτισμό (τελωνειακούς δασμούς) στα εισαγόμενα προϊόντα, ενώ παράλληλα προσπαθεί να ενισχύσει την εγχώρια παραγωγή με εξαγωγές, με στόχο την αυτάρκεια της χώρας. Η οικονομική αυτή πρακτική υιοθετήθηκε από το ελληνικό κράτος μετά την κρίση του 1932.

Κλήριγκ

Το κλήριγκ ήταν μία μέθοδος διακανονισμού, η οποία κυριάρχησε προοδευτικά στο εξωτερικό εμπόριο μετά την οικονομική κρίση του 1932. Οι διεθνείς συναλλαγές δε γίνονταν με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

Β' Κεφάλαιο – Η Διαμόρφωση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα (1821-1936)

Α. Εξωτερικός προσανατολισμός και πελατειακές σχέσεις (1821-1843)

Σχέση πελατείας

Η σχέση πελατείας είναι μία σχέση εκούσιας διπολικής ανταλλαγής ανάμεσα σε κοινωνικούς φορείς άνισης κοινωνικής και οικονομικής ισχύος, που στηρίζεται στην αμοιβαία ανάληψη υποχρεώσεων παροχής ορισμένων διαφορετικών υπηρεσιών, χωρίς το πλέγμα αυτό των υποχρεώσεων να εντάσσεται σ' ένα δεδομένο έννομο ή οπωσδήποτε θεσμοποιημένο σύστημα αξιολογικών κανόνων συμπεριφοράς και αντιστοίχων κυρώσεων.

Πελατειακά δίκτυα

Είναι το σύνολο των ανθρώπων που μετέχουν σε ένα σύστημα πελατειακών σχέσεων με κορυφή το ίδιο πρόσωπο. Η σχέση πελατείας είναι μια σχέση αμοιβαίας βοήθειας ανάμεσα σε άτομα με διαφορετική κοινωνική και οικονομική δύναμη. Και οι δύο πλευρές αναλαμβάνουν την υποχρέωση να παράσχει συγκεκριμένες υπηρεσίες η μία στην άλλη, χωρίς όμως αυτές οι υποχρεώσεις να ελέγχονται από κάποιους νόμους και να επιβάλλονται νομικές κυρώσεις όταν δεν τηρούνται.

Πάτρωνες-Πατρωνία

Ο πρώτος μη κρατικός φορέας στον οποίο κατέφευγαν οι Έλληνες υπήκοοι επί τουρκοκρατίας αναζητώντας παροχή της στοιχειώδους ασφάλειας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρχαγωγοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών. Οι φορείς της πατρωνίας δεν είχαν λόγο σε ζητήματα που άπτονταν της νομοθεσίας ή της εξωτερικής πολιτικής, και επομένως τα δίκτυα πατρωνίας δεν διαμόρφωναν διαφορετικές πολιτικές απόψεις. Γενικότερα, τα δίκτυα πατρωνίας δε λειτουργούσαν κάτω από τους ίδιους όρους και δεν ανταποκρίνονταν στις ίδιες ανάγκες με τα κατοπινά κόμματα.

Κόμμα

Ένωση πολιτών, οι οποίοι έχουν συσσωματωθεί λόγω κοινών πολιτικών απόψεων, συμφερόντων και στόχων, ώστε να κατακτήσουν μέσω της κατοχής πολιτικών ηγετικών θέσεων τόση εξουσία μέσα σε ένα κράτος, ώστε να μπορούν να πραγματοποιήσουν τους πολιτικούς τους σκοπούς.

Γενικός Οργανισμός της Πελοποννήσου

Όταν ο Δημήτριος Υψηλάντης έφτασε στην Ύδρα, με σκοπό την ανάληψη της ηγεσίας της Επανάστασης, οι Πελοποννήσιοι είχαν ήδη ορίσει από μόνοι τους κυβερνητικά όργανα [Γεωργία Μωραΐτη](http://www.filologika.gr) για το [filologika.gr](http://www.filologika.gr)

τοπικής εμβέλειας. Ο Υψηλάντης θέλησε να επιβάλει ένα δικό του «Γενικό Οργανισμό της Πελοποννήσου», που θα του επέτρεπε να συγκεντρώσει τη στρατιωτική και πολιτική εξουσία στα χέρια του. Οι πρόκριτοι δεν το αποδέχτηκαν και με δυσκολία αποσοβήθηκε η σύρραξη.

Προσωρινόν Πολίτευμα

Το «Προσωρινόν Πολίτευμα» της Επιδαύρου, το πρώτο σύνταγμα της Επανάστασης, ψηφισμένο από την Α' Εθνοσυνέλευση, έδωσε το 1822 λύση στο πρόβλημα της ηγεσίας του Αγώνα, με τον αντιπολυταρχικό χαρακτήρα του και τη θέσπιση πολυαρχικής εξουσίας. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος κατόρθωσε να γίνει ρυθμιστής της κατάστασης, έχοντας εξασφαλίσει για τον κύκλο του και για τους προκρίτους την εξουσία, ενώ αγνοήθηκαν ο Κολοκοτρώνης και ο Υψηλάντης. Έτσι δημιουργήθηκε ρήγμα στις σχέσεις μεταξύ στρατιωτικών και προκρίτων.

Πρόκριτοι (κόμμα)

Ένα από τα δύο ισχυρά κόμματα που συγκροτήθηκαν στη Β' εθνοσυνέλευση του Άστρους το 1823. Οι πρόκριτοι, υποστηρίζοντας ότι η ηγεσία της Επανάστασης ανήκει σε εκείνους που ξέρουν να κάνουν πολιτικούς χειρισμούς, προσπάθησαν να εκμηδενίσουν τη δύναμη των κλεφτοκαπεταναίων. Οι πρόκριτοι κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν την εξουσία στα χέρια τους, καταλαμβάνοντας τις κυβερνητικές θέσεις. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε διχασμό μεταξύ των δύο αντίπαλων στρατοπέδων που γρήγορα πήρε τη μορφή εμφυλίου πολέμου (πρώτο εξάμηνο 1824). Επικράτησαν τελικά οι πρόκριτοι, ενώ η διαμάχη έληξε με τη χορήγηση αμνηστίας.

Κλεφτοκαπεταναίοι (κόμμα)

Ένα από τα δύο ισχυρά κόμματα που συγκροτήθηκαν στη Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους το 1823. Οι κλεφτοκαπεταναίοι είχαν αποκτήσει μεγάλη δύναμη μετά τις πρώτες πολεμικές επιτυχίες. Τη δύναμή τους αυτή προσπάθησαν να εκμηδενίσουν οι πρόκριτοι, υποστηρίζοντας ότι η ηγεσία της επανάστασης ανήκει σε εκείνους που ξέρουν να κάνουν πολιτικούς χειρισμούς. Οι κλεφτοκαπεταναίοι αντέτειναν ότι η εξουσία ανήκει σ' εκείνους που διεξάγουν τον πόλεμο.

Πανελλήνιον

Ήταν ένα συμβουλευτικό όργανο που επανδρώθηκε από τον Καποδίστρια, με αντιπροσώπους και των τριών παρατάξεων, προκειμένου να εξασφαλιστεί εσωτερική γαλήνη. Το όργανο αυτό συστάθηκε κατά το 1825, τη στιγμή που η ύπαρξη των πρώτων κομμάτων ήταν πλέον δεδομένη.

B. Χειραφέτηση και Αναμόρφωση (1844-1880)

Εθνοσυνέλευση του 1843-44

Η επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 έδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση των πολιτικών πραγμάτων. Αμέσως μετά από αυτή, η δυναμική παρουσία των τριών «ξενικών» κομμάτων στην πολιτική ζωή της χώρας αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι οι τρεις ηγέτες τους διηύθυναν τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης κατά το 1843-1844 στη διάρκεια της οποίας ψηφίστηκε το Σύνταγμα του 1844. Οι ηγέτες αυτοί κατόρθωσαν να αποφύγουν τις ακραίες

θέσεις, να επιβληθούν στις ριζοσπαστικές ομάδες των κομμάτων τους και να πάρουν από κοινού αποφάσεις για τις συνταγματικές ρυθμίσεις.

Σύνταγμα του 1844

Το πρώτο Σύνταγμα που εφαρμόστηκε μετά την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους. Ψηφίστηκε από την Εθνοσυνέλευση του 1843-44, που συγκροτήθηκε μετά την Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843.

Συνταγματική μοναρχία

Είναι το πολίτευμα που καθιερώθηκε με το Σύνταγμα του 1844. Σύμφωνα με το σύνταγμα αυτό καθορίστηκαν και οι βασιλικές εξουσίες. Μεταξύ των σπουδαιότερων ήταν η συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας και η αρχηγία του κράτους και του στρατού. Όμως, καμία πράξη του δεν είχε ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού. Επίσης, προβλεπόταν η ύπαρξη Βουλής και Γερουσίας. Οι γερουσιαστές θα διορίζονταν από τον βασιλιά και θα διατηρούσαν το αξίωμά τους ισόβια.

Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι

Μια από τις αδυναμίες του Συντάγματος του 1843-44 ήταν το ότι δεν κατοχυρώθηκε συνταγματικά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, πράγμα που μπορούσε να φέρει εμπόδια στη συγκρότηση κομματικών μηχανισμών. Αργότερα, όμως, με την ψήφιση του Συντάγματος του 1864 κατοχυρώθηκε η ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, η οποία άνοιγε το δρόμο για την ελεύθερη συγκρότηση κομμάτων. Τα κόμματα θεωρήθηκαν απαραίτητα για την έκφραση της βούλησης της κοινής γνώμης, με το επιχείρημα ότι η εναλλακτική λύση είναι οι συνωμοτικοί κύκλοι ή οι βιαιοπραγίες.

Το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας

Με άλλες διατάξεις του Συντάγματος του 1844 κατοχυρωνόταν, με ελάχιστους περιορισμούς, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας για τους άνδρες, ρύθμιση που αποτελούσε παγκόσμια πρωτοπορία. Το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας δημιούργησε νέους όρους για την πολιτική και κομματική δράση, καθώς ανοίχτηκε ευρύ πεδίο για τη συμμετοχή πολιτών και κομμάτων στο δημόσιο βίο και διευκολύνθηκε η διεκδίκηση συμφερόντων.

Ναπαίοι

Είναι οι οπαδοί του ρωσικού κόμματος το οποίο ήταν ένα από τα «ξενικά» κόμματα στην Ελλάδα κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Όθωνα. Οι ναπαίοι προέβαλλαν σε κάθε περίπτωση τον κίνδυνο για την Ορθοδοξία, καθώς όμως τα μεγάλα εκκλησιαστικά ζητήματα είχαν λυθεί και όλοι οι πολιτικοί πρέσβευαν το ορθόδοξο δόγμα, το ρωσικό κόμμα δεν είχε λόγο ύπαρξης, εφόσον δεν είχε θέσεις για πιο επίκαιρα θέματα.

Αντιπολιτευτικοί όμιλοι

Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1850 έγινε φανερή μια συνολική δυσaréσκεια μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού λόγω της οικονομικής δυσπραγίας και της δυσλειτουργίας του πολιτικού συστήματος και συγκροτήθηκαν αντιπολιτευτικοί όμιλοι με εκσυγχρονιστικά κατά κύριο λόγο αιτήματα: ελεύθερες εκλογές, φορολογική μεταρρύθμιση με στόχο την ελάφρυνση

των αγροτών, κρατικές επενδύσεις σε έργα υποδομής, ίδρυση αγροτικών τραπεζών, απλούστερη διοίκηση. Τα αιτήματα αυτά εξέφρασε σε μεγάλο βαθμό με την πολιτική του δράση ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος.

Επανάσταση του 1862

Το Φεβρουάριο του 1862 η δυσαρέσκεια κατέληξε σε επανάσταση, με αίτημα την απομάκρυνση του βασιλιά. Στην επανάσταση συμμετείχαν κατά κύριο λόγο αξιωματικοί, άνεργοι απόφοιτοι πανεπιστημίου που δεν ήθελαν να εργαστούν στους κλάδους της αγροτικής και βιοτεχνικής παραγωγής και αισθάνονταν κοινωνικά αδικημένοι. Συμμετείχαν ακόμη και πολλά άτομα ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, τα οποία ζητούσαν ευκαιρίες για ενεργότερη συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα. Στις 12 Οκτωβρίου 1862 ο Όθων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα.

Εθνοσυνέλευση του 1862-1864

Μετά την επανάσταση του 1862 και τη φυγή του Όθωνα από την Ελλάδα συγκροτήθηκε η Εθνοσυνέλευση του 1862-1864 με σκοπό την ψήφιση του νέου συντάγματος. Πιο συγκεκριμένα, οι επαναστάτες προκήρυξαν εκλογές αντιπροσώπων για Εθνοσυνέλευση, η οποία θα ψήφιζε νέο σύνταγμα. Οι εκλογές έγιναν το Νοέμβριο του 1862. Η πλειονότητα των αντιπροσώπων που εκλέχθηκαν προερχόταν από τοπικά ψηφοδέλτια, χωρίς κομματικές παρεμβάσεις. Αυτό είναι μία ακόμη απόδειξη ότι τα «ξενικά» κόμματα είχαν χρεοκοπήσει. Μέσα στην εθνοσυνέλευση συγκροτήθηκαν οι πυρήνες των δύο μεγάλων παρατάξεων, των πεδινών και των ορεινών, όπως ονομάστηκαν, αλλά και μικρότεροι πολιτικοί σχηματισμοί, το Εθνικόν Κομιτάτον και οι Εκλεκτικοί.

Πραιτωριανοί

Επίλεκτο σώμα του ρωμαϊκού στρατού. Είχαν ως κύριο έργο τους την ασφάλεια του αυτοκράτορα. Παρενέβαιναν ποικιλότροπα στα πολιτικά πράγματα της Ρώμης. Ρύθμιζαν την αυτοκρατορική εξουσία και αρκετές φορές προκάλεσαν πολιτικές κρίσεις. Διαλύθηκαν από τον Μ. Κωνσταντίνο. Μετά τη δημιουργία του κόμματος των πεδινών κατά την περίοδο 1862-1864, ο Βούλγαρης ως ηγέτης του κόμματος με παρεμβάσεις στο στρατό επιχείρησε τη δημιουργία σώματος «πραιτωριανών» για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία.

Πεδινοί

Ήταν μία από τις δύο μεγάλες παρατάξεις που συγκροτήθηκαν μέσα στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864. Οι πεδινοί είχαν ως ηγέτη τον Δημήτριο Βούλγαρη, ο οποίος υπονόμει τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς. Με παρεμβάσεις στο στρατό επιχείρησε τη δημιουργία σώματος «πραιτωριανών» για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία. Εμπόδιο στις επιδιώξεις του στάθηκαν πολιτικές ομάδες και θεσμοί. Ο Βούλγαρης έβρισκε οπαδούς ανάμεσα σ' εκείνους που είχαν διοριστεί παράνομα στο στρατό ή στο δημόσιο, και φοβούνταν μη χάσουν τη θέση τους σε περίπτωση επικράτησης συνθηκών κοινοβουλευτικής νομιμότητας, σε άνεργους πτυχιούχους και στους μικροκαλλιεργητές. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση των πεδινών.

Ορεινοί

Ήταν μία από τις δύο μεγάλες παρατάξεις που συγκροτήθηκαν μέσα στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864. Οι ορεινοί απαρτίστηκαν από διάφορες ομάδες (υπό τον Δ. Γρίβα και τον Κ. Κανάρη) με κοινό στόχο την αντίσταση στην πολιτική των πεδινών. Βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των μικροκαλλιεργητών, των κτηνοτρόφων, των εμπόρων και των πλοιοκτητών. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση των ορεινών.

Εθνικόν Κομιτάτον

Ήταν ένας από τους πολιτικούς σχηματισμούς που συγκροτήθηκαν μέσα στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864. Είχε μικρότερη απήχηση συγκριτικά με τις δύο μεγαλύτερες παρατάξεις, των πεδινών και των ορεινών. Το Εθνικόν Κομιτάτον, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Εκλεκτικοί

Ήταν ένας από τους πολιτικούς σχηματισμούς που συγκροτήθηκαν μέσα στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864. Είχε μικρότερη απήχηση συγκριτικά με τις δύο μεγαλύτερες παρατάξεις, των πεδινών και των ορεινών. Οι Εκλεκτικοί ήταν μια ετερόκλητη παράταξη εξεχόντων πολιτικών, λογίων και αξιωματικών, με μετριοπαθείς θέσεις, η οποία προσπαθούσε να μεσολαβεί μεταξύ των άλλων παρατάξεων και να υποστηρίξει σταθερές κυβερνήσεις.

Βασιλευόμενη δημοκρατία

Είναι το πολίτευμα που καθιερώθηκε με το Σύνταγμα του 1864 αντί της μέχρι τότε συνταγματικής μοναρχίας. Κατοχυρώθηκαν μεταξύ άλλων η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, η άμεση, μυστική και καθολική (για τον ανδρικό πληθυσμό) ψήφος με σφαιρίδια, η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και η ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, η οποία άνοιγε το δρόμο για την ελεύθερη συγκρότηση κομμάτων. Τα κόμματα θεωρήθηκαν απαραίτητα για την έκφραση της βούλησης της κοινής γνώμης, με το επιχείρημα ότι η εναλλακτική λύση είναι οι συνωμοτικοί κύκλοι ή οι βιαιοπραγίες.

Αρχή της δεδηλωμένης

Ψηφίστηκε το 1875. Η ιδέα ανήκε στον νέο τότε πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος υποστήριξε δημόσια ότι μόνη λύση στο πρόβλημα της πολιτικής αστάθειας ήταν η συγκρότηση δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας, σύμφωνα με το πρότυπο της Αγγλίας. Για να καταστεί αυτό δυνατόν, έπρεπε ο βασιλιάς να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό ο οποίος σαφώς είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Αυτό θα στερούσε από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, θα τα ωθούσε σε συνένωση με τα μεγάλα και θα είχε ως αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Ο βασιλιάς, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης και του επαναστατικού αναβρασμού του λαού, υιοθέτησε τελικά την άποψη του Τρικούπη, η οποία αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, καθώς οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού τοπίου.

Γ. Δικομματισμός και εκσυγχρονισμός (1880-1909)

Δικομματισμός

Ονομάζεται η επικράτηση στη Βουλή των δύο μεγαλύτερων κομμάτων τα οποία κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό των εδρών. Μάλιστα ο Χαρίλαος Τρικούπης είχε υποστηρίξει δημόσια ότι μόνη λύση στο πρόβλημα της πολιτικής αστάθειας ήταν η συγκρότηση δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας, σύμφωνα με το πρότυπο της Αγγλίας. Για να καταστεί αυτό δυνατόν, έπρεπε ο βασιλιάς να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό ο οποίος σαφώς είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Αυτό θα στερούσε από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, θα τα ωθούσε σε συνένωση με τα μεγάλα και θα είχε ως αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Το 1884, τα δύο μεγάλα κόμματα, του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, έλεγχαν το 92,2% των εδρών στο Κοινοβούλιο. Το κοινοβουλευτικό σύστημα και ο δικομματισμός θεμελιώθηκαν.

Κράτος Δικαίου

Είναι ένα κράτος στο οποίο η οργάνωση και η λειτουργία όλων των θεσμών και των τομέων της κρατικής εξουσίας ρυθμίζονται με κανόνες του θετικού δικαίου, δηλαδή με νόμους που το ίδιο το κράτος έχει θεσπίσει.

Ταξικό κόμμα

Είναι το κόμμα το οποίο εκπροσωπεί κυρίως τα συμφέροντα μιας κοινωνικής τάξης. Αντίθετα με άλλες χώρες της Ευρώπης, στην Ελλάδα στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα δεν προέκυψαν ταξικά κόμματα. Στην Ελλάδα πολλές κοινωνικοοικονομικές αντιθέσεις αμβλύνονταν μέσω των πελατειακών σχέσεων και με τη μεγάλη, συγκριτικά με άλλες χώρες, κοινωνική κινητικότητα. Τα δύο μεγάλα κόμματα δεν προσπάθησαν να δώσουν ένα τοπικό ή κοινωνικό-ταξικό στίγμα.

Στρατιωτικός Σύνδεσμος (κίνημα στο Γουδί)

Το 1909 συντελείται μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας γενικότερα, και των πολιτικών κομμάτων ειδικότερα. Στις 15 Αυγούστου 1909 εκδηλώθηκε κίνημα στο Γουδί, το οποίο έγινε από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο, μια μυστική ένωση στρατιωτικών, με αιτήματα που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής. Με αφορμή το κίνημα, έγινε στις 14 Σεπτεμβρίου μεγάλη διαδήλωση των επαγγελματικών σωματείων της πρωτεύουσας. Οι διαδηλωτές υποστήριξαν το διάβημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Στις 15 Μαρτίου 1910 ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του.

Ομάδα Ιαπώνων

Το μοναδικό νέο πολιτικό στοιχείο έως το 1909 ήταν η εμφάνιση της κοινοβουλευτικής ομάδας των Ιαπώνων, πολιτικού μορφώματος υπό τον Δημήτριο Γούναρη, που ιδρύθηκε το 1906. Επίκεντρο της κριτικής του ήταν η αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προσαρμοστεί στις εξελίξεις της κοινωνίας. Η ομάδα δεν μπόρεσε να επιβιώσει και διαλύθηκε το 1908.

Δ. Ανανέωση – Διχασμός (1909-1922)

Ανόρθωση

Μετά το κίνημα στο Γουδί και πριν από τις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 δεν είχε συγκροτηθεί κανένα νέο μεγάλο κόμμα που να υποστηρίζει τις μεταρρυθμίσεις οι οποίες προτάθηκαν το 1909/1910. Φορείς των νέων ιδεών υπήρξαν ανεξάρτητοι υποψήφιοι, οι οποίοι είτε κατά μόνας είτε μαζί με άλλους, σε ανεξάρτητα ψηφοδέλτια, διεκδικούσαν τις ψήφους των δυσανεστημένων με τα παλαιά κόμματα εκλογέων. Αυτοί οι ανεξάρτητοι πολιτικοί, με το γενικό σύνθημα της «ανόρθωσης», ανάλογα με την περιοχή που ήταν υποψήφιοι και τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνονταν, εννοούσαν είτε την υλοποίηση των αιτημάτων των συντεχνιών, όπως εκφράστηκαν στα συλλαλητήρια του 1909, είτε την επίλυση του αγροτικού ζητήματος, με την παροχή γης στους ακτήμονες.

Κόμμα των Φιλελευθέρων

Το κόμμα των Φιλελευθέρων ιδρύθηκε και τυπικά στις 22 Αυγούστου 1910, από μέλη της Εθνοσυνέλευσης. Αρχηγός του κόμματος ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος στις 5 Σεπτεμβρίου 1910 στην ομιλία του στην πλατεία Συντάγματος, η οποία αποτελεί την πρώτη δημόσια εμφάνιση του Βενιζέλου ως ελλαδίτη πολιτικού έκανε προγραμματικές δηλώσεις, με τις οποίες υποστήριξε μετριοπαθείς μεταρρυθμίσεις. Στόχευε σε εκσυγχρονισμό του πολιτικού συστήματος, με την εξισορρόπηση των συμφερόντων όλων των κοινωνικών στρωμάτων. Βασικές θέσεις του προγράμματός του ήταν η κοινωνική γαλήνη, η ελάφρυνση των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, ο εκσυγχρονισμός του κρατικού μηχανισμού, με σκοπό την αποτελεσματικότερη λειτουργία του, και στρατιωτικοί εξοπλισμοί για την πραγματοποίηση των εθνικών διεκδικήσεων. Επίσης, παρά την πίεση των οπαδών του, υποστήριξε την αναθεώρηση του υπάρχοντος συντάγματος και όχι την ψήφιση νέου. Πολιτειακό ζήτημα δεν έθεσε. Προανήγγειλε την ίδρυση ενός κόμματος αρχών, το οποίο θα ήταν φορέας των μεταρρυθμίσεων. Όσον αφορά τη δομή του βενιζελικού κόμματος, αυτό ήταν σε μεγάλο βαθμό προσωποπαγές. Ο Βενιζέλος, με ισχυρή θέση στο Κοινοβούλιο και μεγάλο κύρος, είχε τα πάντα υπό τον έλεγχό του, όπως και ο Τρικούπης.

Σύνταγμα του 1911

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, παρά την πίεση των οπαδών του, υποστήριξε την αναθεώρηση του υπάρχοντος συντάγματος και όχι την ψήφιση νέου. Πολιτειακό ζήτημα δεν έθεσε. Έτσι, με τη νίκη του κόμματος των Φιλελευθέρων στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1910 η κυβέρνηση Βενιζέλου προχώρησε στην αναθεώρηση του Συντάγματος. Το πρώτο εξάμηνο του 1911 ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του συντάγματος. Δεν έγιναν ριζικές αλλαγές, αλλά αντίθετα, ενισχύθηκε η θέση της μοναρχίας και επετράπη στον βασιλιά, παρά τη συνταγματική απαγόρευση, να συμμετάσχει στη διαδικασία της αναθεώρησης. Οι σπουδαιότερες τροποποιήσεις αφορούσαν τη διασφάλιση της διάκρισης των εξουσιών, το ασυμβίβαστο μεταξύ στρατιωτικής και δημοσιοϋπαλληλικής ιδιότητας αφ' ενός και βουλευτικού αξιώματος αφ' ετέρου, και τη μονιμότητα των δικαστικών και των δημοσίων υπαλλήλων.

Λέσχη Φιλελευθέρων

Το 1912 άρχισε να αναδιοργανώνεται το κόμμα, με την ίδρυση Λέσχης Φιλελευθέρων στην Αθήνα και σε ορισμένες άλλες εκλογικές περιφέρειες.

Ραλλικό κόμμα

Ήταν ένα από τα αντιβενιζελικά κόμματα. Ήταν από τα πιο αδιάλλακτα κόμματα της αντιπολίτευσης μαζί με το κόμμα του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Το ραλλικό κόμμα ήταν αντίθετο προς τον εκσυγχρονισμό. Ήταν κατά της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και όπως το απαιτούσε η μεταρρυθμιστική πολιτική των Φιλελευθέρων. Υποστήριζε ότι το Κοινοβούλιο έπρεπε να έχει ισχυρή θέση στο πολιτικό σύστημα. Στο πρόσωπο του βασιλιά, όμως, έβλεπε το σύμβολο της εθνικής ενότητας που ξεπερνούσε τα σύνορα της χώρας. Απευθυνόταν κατά κύριο λόγο στα μεσαία και κατώτερα στρώματα των πόλεων καθώς και στους μικροκαλλιεργητές, δεδομένου ότι η οικονομική πολιτική των Φιλελευθέρων έδειχνε να ευνοεί, κυρίως, τα ανώτερα αστικά στρώματα. Ζητούσε ενίσχυση της παραγωγής και αύξηση των θέσεων εργασίας, ώστε με την οικονομική ανάπτυξη να εξευρεθούν χρήματα για εξοπλισμούς, να καταπολεμηθεί η διαφθορά και η πατρωνία των κομμάτων. Πάντως, το ραλλικό κόμμα δεν είχε κάποιο συγκροτημένο πρόγραμμα για την οικονομική ανάπτυξη.

Εθνικόν κόμμα

Ήταν ένα από τα αντιβενιζελικά κόμματα. Ήταν από τα πιο αδιάλλακτα κόμματα της αντιπολίτευσης μαζί με το ραλλικό κόμμα. Στην ουσία, το Εθνικό Κόμμα του Κ. Μαυρομιχάλη δεν διέφερε από το ραλλικό ως προς τις πολιτικές του θέσεις. Οι εκπρόσωποί του προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν τη συμμετοχή του αρχηγού τους στα πολιτικά πράγματα μετά το κίνημα του 1909. Υποστήριζαν την «Ανόρθωση», που κατά την εκτίμησή τους δεν μπόρεσαν να υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.

Κόμμα του Γ. Θεοτόκη

Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη ήταν πιο μετριοπαθές από τα άλλα δύο αντιβενιζελικά κόμματα και ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων το θεοτοκικό κόμμα είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση, και έτσι αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών.

Κοινωνιολογική Εταιρεία

Τα αριστερά κόμματα αρχικά ήταν ομάδες με σοσιαλιστικές ιδέες, συνήθως ξένες προς την κοινωνική βάση στην οποία ήθελαν να απευθυνθούν, και αντιμετώπιζαν δυσκολίες συνεννόησης και κομματικής συσπείρωσης. Σοβαρότερη από όλες αυτές τις ομάδες ήταν η Κοινωνιολογική Εταιρεία, η οποία ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος, με στόχο να προπαγανδίσει πολιτικές θέσεις και στη συνέχεια να ιδρύσει κόμμα. Επιζητούσε για όλα τα μέλη της κοινωνίας ισότητα ευκαιριών, κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και διανομή των αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες καθενός, πράγμα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί με τη σταδιακή αναμόρφωση της οικονομίας και τη συνταγματική μεταβολή. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι έπρεπε να οργανωθούν οι εργάτες σε επαγγελματικές ενώσεις και να ιδρύσουν κόμμα.

Λαϊκό Κόμμα

Για να επιτευχθούν οι στόχοι της Κοινωνιολογικής Εταιρείας έπρεπε να οργανωθούν οι εργάτες σε επαγγελματικές ενώσεις και να ιδρύσουν κόμμα. Πράγματι, στα μέσα του 1910 οι Κοινωνιολόγοι ίδρυσαν το Λαϊκό Κόμμα, με αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου. Βασικές προγραμματικές δηλώσεις του ήταν η αναμόρφωση του πολιτικού συστήματος και η επιβολή αρχών κοινωνικής δικαιοσύνης. Στις δεύτερες εκλογές του 1910 εξελέγησαν 7 υποψήφιοι του κόμματος, οι οποίοι παρείχαν κριτική υποστήριξη στους Φιλελευθέρους.

Σοσιαλιστικό εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.)

Οι υψηλοί δείκτες ανεργίας και οι άθλιες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των εργατών οδήγησαν σε έντονη πολιτικοποίησή τους, κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα. Οι συνθήκες έδιναν την εντύπωση ότι οι πλούσιοι γίνονταν πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι. Το 1918 ιδρύθηκε το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.) από συνέδριο σοσιαλιστών. Βασικές θέσεις του προγράμματός του ήταν δημοκρατία, παροχή εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες, αναλογικό εκλογικό σύστημα, εθνικοποίηση των μεγάλων πλουτοπαραγωγικών πηγών. Σχετικά με την εξωτερική πολιτική, ζητούσε ειρήνη, χωρίς προσάρτηση εδαφών, βασισμένη στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών. Τα προβλήματα που αφορούσαν διαμφισβητούμενα εδάφη, θα λύνονταν με δημοψηφίσματα. Το Σ.Ε.Κ.Ε. ήταν το πιο αυστηρά οργανωμένο κόμμα. Έως το 1919 ήταν υπέρ της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Σταδιακά απομακρύνθηκε από αυτή, υιοθετώντας την αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου. Το 1924 μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.).

Γ' Κεφάλαιο – Το Προσφυγικό Ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930)

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα

Α. Το προσφυγικό ζήτημα κατά την ελληνική επανάσταση (1821-1827)

Ψήφισμα της 5^{ης} Μαΐου 1827

Το ψήφισμα της 5ης Μαΐου 1827, με το οποίο καλούνταν όλοι οι ορθόδοξοι «όσων αι πόλεις κατεστράφησαν, να προσέλθουν εις την Βουλήν να ζητήσουν τόπον και να εγείρουν νέας πόλεις», έδειχνε την τάση να επικρατήσει μία ευρύτερη αντίληψη για το προσφυγικό. Ωστόσο, οι επαναστατικές κυβερνήσεις δεν προχώρησαν στην υλοποίηση των αποφάσεών τους και δεν οργάνωσαν συνοικισμούς προσφύγων. Οι δυσμενέστατες συνθήκες κατά την Επανάσταση αλλά και οι κατά τόπους αντιδράσεις εμπόδισαν την εφαρμογή μέτρων για την επίλυση του προβλήματος.

Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα (1833-1862)

Αυτόχθονες

Είναι το ντόπιο ελληνικό στοιχείο που ένιωθε μεγάλη δυσφορία για την παρουσία μορφωμένων προσφύγων σε δημόσιες θέσεις και για τη διάκριση των τελευταίων στην πολιτική ζωή, κατά τα πρώτα χρόνια της οθωνικής περιόδου. Οι αυτόχθονες κατηγορούσαν τους ομογενείς πρόσφυγες γενικά, επειδή διαπίστωναν ότι, ενώ αυτοί είχαν αγωνιστεί για να απελευθερώσουν τη χώρα, παραγκωνίζονταν τώρα από τους νεοφερμένους. Η αντιδικία μεταξύ αυτοχθόνων και ετεροχθόνων διακρίνεται σε τρεις φάσεις.

Ετερόχθονες

Είναι το προσφυγικό αλλά ομογενές ελληνικό στοιχείο που επιδίωξε την αποκατάστασή του, κατά τα πρώτα χρόνια της οθωνικής περιόδου. Η παρουσία μορφωμένων προσφύγων σε δημόσιες θέσεις και η διάκρισή τους στην πολιτική ζωή προκάλεσαν μεγάλη δυσφορία στους άλλους Έλληνες. Οι αυτόχθονες κατηγορούσαν τους ομογενείς πρόσφυγες γενικά, επειδή διαπίστωναν ότι, ενώ αυτοί είχαν αγωνιστεί για να απελευθερώσουν τη χώρα, παραγκωνίζονταν τώρα από τους νεοφερμένους. Η αντιδικία μεταξύ αυτοχθόνων και ετεροχθόνων διακρίνεται σε τρεις φάσεις.

Β' Ψήφισμα (Εθνοσυνέλευση 1844)

Το θέμα της στελέχωσης του δημοσίου –τα προσόντα δηλαδή του δημοσίου υπαλλήλου– ρυθμίστηκε με το Β' ψήφισμα, που όριζε ότι δημόσιοι υπάλληλοι μπορεί να είναι: α) οι αυτόχθονες της ελληνικής επικράτειας και όσοι αγωνίσθηκαν σε αυτή μέχρι το τέλος του 1827 ή ήρθαν και εγκαταστάθηκαν κατά την ίδια περίοδο, β) όσοι αποδεδειγμένα συμμετείχαν σε πολεμικά γεγονότα της Επανάστασης μέχρι το 1829.

Δ. Πρόσφυγες και αλυτρωτικά κινήματα κατά τον 19ο αιώνα

Μακεδονική επιτροπή

Η Ελλάδα μετά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1877-1878) επιχείρησε να ενισχύσει την υπεράσπιση των ελληνικών δικαίων με την υπόθαλψη επαναστατικών κινήματων στις επαρχίες αυτές. Έτσι, τον Ιανουάριο του 1878 ιδρύθηκε στην Αθήνα η Μακεδονική Επιτροπή, με σκοπό την οργάνωση επανάστασης στη Μακεδονία. Πάλι οι Μακεδόνες πρόσφυγες της Νέας Πέλλας, και άλλοι της Εύβοιας, ανταποκρίθηκαν στις προσπάθειες της Επιτροπής να συγκεντρώσει στρατιωτική δύναμη. Η επανάσταση ξέσπασε στον Όλυμπο, στα Πιέρια και στη Χαλκιδική και έληξε με ανακωχή μεταξύ των Ελλήνων επαναστατών και των Τούρκων. Πολλοί επαναστάτες πέρασαν για ασφάλεια στην ελεύθερη Ελλάδα. Λίγο αργότερα, μερικοί απ' αυτούς επέστρεψαν στις περιοχές τους.

Συνθήκη ειρήνης της Κωνσταντινούπολης

Η συνθήκη ειρήνης της Κωνσταντινούπολης προέβλεπε ρυθμίσεις στη θεσσαλική συνοριακή γραμμή με μικρές βελτιώσεις υπέρ των Τούρκων. Στα εδάφη αυτά δεν βρίσκονταν κατοικημένες περιοχές, εκτός από ένα χωριό, την Κουτσούφλιανη, το οποίο οι κάτοικοί του εγκατέλειψαν και εγκαταστάθηκαν νοτιότερα σε ελληνικό έδαφος.

Κεντρική επιτροπή υπέρ των Κρητών

Τον Ιούλιο του 1866, όταν οι πρώτες κρητικές οικογένειες έφθασαν στον Πειραιά και τη Σύρο μέσω Κυθήρων, συστάθηκε στην Αθήνα η Κεντρική Επιτροπή υπέρ των Κρητών, που μαζί με την αντίστοιχη της Σύρου ανέλαβαν την ενίσχυση του κρητικού αγώνα.

Αγγλοελληνική Επιτροπή

Για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα, κατά της Κρητικής επανάστασης του 1866-1869, και ιδιαίτερα για την περίθαλψη των αμάχων προσφύγων, ιδρύθηκαν στο εξωτερικό διάφορες επιτροπές, όπως αυτή του Λονδίνου, η οποία, σε συνεργασία με την «Αγγλοελληνική Επιτροπή» στην Αθήνα, ανέλαβε την περίθαλψη 4.500 προσφύγων.

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 20ο αιώνα

Α. Προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914-1922

Μικτή Επιτροπή (1914)

Εξαιτίας των διωγμών των Ελλήνων της Ανατολικής Θράκης και της Δυτικής Μικράς Ασίας, τον Ιούνιο του 1914 ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή που θα ρύθμιζε τα σχετικά με την εθελούσια ανταλλαγή των Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων της Ελλάδας. Όμως αυτή δεν λειτούργησε, λόγω της εισόδου της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, τον Οκτώβριο του 1914.

Τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού)

Είναι μία από τις μορφές καταπίεσης που υπέστησαν οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας κατά την περίοδο του πρώτου Διωγμού του 1914. Οι άνδρες άνω των 45

ετών, που δεν στρατεύονταν, επάνδρωσαν τα τάγματα εργασίας. Εκεί πολλοί πέθαναν από κακουχίες, πείνα και αρρώστιες. Όσοι είχαν ηλικία 20-45 ετών μπορούσαν αρχικά να εξαγοράσουν τη στρατιωτική τους θητεία. Όσοι δεν πλήρωσαν χαρακτηρίστηκαν λιποτάκτες. Μετά την κατάργηση της δυνατότητας εξαγοράς της θητείας σημειώθηκαν χιλιάδες λιποταξίες και όσοι συνελήφθησαν, εκτελέστηκαν.

Υπηρεσία Ανοικοδομήσεως Ανατολικής Μακεδονίας

Η «Υπηρεσία Ανοικοδομήσεως Ανατολικής Μακεδονίας» μερίμνησε, μετά τη λήξη των εχθροπραξιών το 1918, για την επανεγκατάσταση των προσφύγων που ήρθαν στην Ελλάδα το 1916 από την Ανατολική Μακεδονία την οποία είχαν καταλάβει οι Βούλγαροι ως σύμμαχοι των Γερμανών.

Συνθήκη του Νεϊγύ

Το Νοέμβριο του 1919 υπογράφηκε η συνθήκη του Νεϊγύ, που προέβλεπε την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα. Στη συνθήκη ήταν συνημμένο το «Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας». Με βάση αυτό, αναχώρησαν από την Ελλάδα περίπου 50.000 Βούλγαροι και από τη Βουλγαρία περίπου 30.000 Έλληνες (περίπου 20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της συνθήκης).

Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας

Το Νοέμβριο του 1919 υπογράφηκε η συνθήκη του Νεϊγύ, που προέβλεπε την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα. Στη συνθήκη ήταν συνημμένο το «Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας». Με βάση αυτό, αναχώρησαν από την Ελλάδα περίπου 50.000 Βούλγαροι και από τη Βουλγαρία περίπου 30.000 Έλληνες (περίπου 20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της συνθήκης).

Οργανισμός

Τον Ιούλιο του 1914 ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη Οργανισμός, με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Παρεχόταν συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη, μέχρι οι πρόσφυγες να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο.

Ανωτάτη Διεύθυνσις Περιθάλψεως

Κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού (1916-1917) η κυβέρνηση Βενιζέλου ίδρυσε στη Θεσσαλονίκη την «Ανωτάτην Διεύθυνσιν Περιθάλψεως» με σκοπό την περίθαλψη των προσφύγων.

Υπουργείο Περιθάλψεως

Τον Ιούλιο του 1917 (είχε επικρατήσει ο Βενιζέλος και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος είχε εγκαταλείψει την Ελλάδα) ιδρύθηκε το Υπουργείο Περιθάλψεως. Εκτός από την περίθαλψη των προσφύγων για πρώτη φορά θεσμοθετήθηκε η περίθαλψη και για τις οικογένειες των

εφένδρων που βρίσκονταν στο μέτωπο και για τις οικογένειες των θυμάτων του πολέμου. Μια ακόμη πρωτοβουλία του Υπουργείου Περιθάλψεως ήταν ότι μερίμνησε ώστε να γίνει η παλιννόστηση των προσφύγων μετά το 1918. Επίσης το Υπουργείο Περιθάλψεως με την άφιξη των προσφύγων το 1922 ανέλαβε το έργο της προσωρινής στέγασής τους και γι' αυτό ενισχύθηκε με έκτακτο προσωπικό.

Πατριωτικό Ίδρυμα

Την περίοδο 1917-1921 το Πατριωτικό Ίδρυμα οργάνωνε καθημερινά συσσίτια σε συνοικίες των πόλεων όπου ήταν συγκεντρωμένοι πολλοί πρόσφυγες.

Πατριαρχική Επιτροπή

Τον Οκτώβριο του 1918 συστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη Πατριαρχική Επιτροπή, με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων, με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης.

Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως

Στα πλαίσια της Ύπατης Αρμοστείας Σμύρνης ιδρύθηκε η «Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως», η οποία βοηθούσε όσους πρόσφυγες του πρώτου διωγμού επέστρεφαν στη Δυτική Μικρά Ασία να αποκατασταθούν στα σπίτια τους και τις ασχολίες τους.

B. Η Μικρασιατική καταστροφή

Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων

Το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων, το οποίο ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1922, ανήγειρε ξύλινα παραπήγματα για τη στέγαση των προσφύγων. Πλήθος ξεπρόβαλαν οι αυτοσχέδιες κατασκευές που χρησίμευαν ως προσωρινά καταλύματα (καλύβες, παράγκες, σκηνές) γύρω από τις πόλεις, σε πλατείες ή στα κενά οικοπέδα των πόλεων. Δεν έμεινε χώρος στεγασμένος που να μη χρησιμοποιήθηκε: σχολεία, εκκλησίες και τζαμιά, στρατώνες, θέατρα, δημόσια κτίρια, αποθήκες, υπόγεια. Επιτάχθηκαν τα άδεια σπίτια σε όλη την Επικράτεια. Καταλήφθηκαν ακόμη και κατοικούμενοι χώροι, οι ένοικοι των οποίων μοιράστηκαν την κατοικία τους με τους πρόσφυγες. Λειτουργήσε μέχρι το 1925.

Συνθήκη της Λοζάνης

Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία, έξι μήνες μετά την υπογραφή της Σύμβασης της Λοζάνης.

Σύμβαση της Λοζάνης

Στις 30 Ιανουαρίου 1923, είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση, η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Προβλεπόταν η υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθόδοξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Αυτή θα ίσχυε τόσο γι' αυτούς που παρέμεναν στις εστίες τους, όσο και για εκείνους που είχαν ήδη καταφύγει στην ομόθρησκη χώρα. Μάλιστα, η ανταλλαγή ίσχυσε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από τη μέρα που κηρύχθηκε ο Α' Βαλκανικός πόλεμος (18 Οκτωβρίου 1912). Από την ανταλλαγή αυτή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της

Δυτικής Θράκης. Μετά την υπογραφή της Σύμβασης της Λοζάνης, οι πρόσφυγες άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι το όνειρο της επιστροφής δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί.

Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής

Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων καθώς και τη διευκόλυνση των ανταλλαξίμων στη μετακίνησή τους. Φρόντισε το 1924 και 1925 για τη μεταφορά 200.000 Ελλήνων που είχαν παραμείνει στην Καππαδοκία και γενικότερα στην Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία. Ακόμη ανέλαβε το έργο εκτίμησης της αξίας των εκατέρωθεν περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν. Για τη διευκόλυνση του έργου της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Μικτή Επιτροπή συστάθηκε το 1924 η Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών που υπαγόταν στο Υπουργείο Γεωργίας.

Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων

Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων / ΕΑΠ

Με πρωτοβουλία της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ), το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Αξιοποίησε τις περιουσίες των Τούρκων ανταλλάξιμων και των Βουλγάρων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα, κτήματα που απαλλοτριώθηκαν με την αγροτική μεταρρύθμιση και μοναστηριακή γη (συνολικά πάνω από 8.000.000 στρέμματα). Ενισχύθηκε οικονομικά με το ποσό δύο δανείων που είχε συνάψει η ελληνική κυβέρνηση το 1924 και το 1928 στο εξωτερικό. Στελεχώθηκε με διοικητικό και τεχνικό προσωπικό του Υπουργείου Πρόνοιας και Αντιλήψεως. Λειτουργήσε μέχρι το τέλος του 1930. Με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες.

Υπουργείο Πρόνοιας και Αντιλήψεως

Κρατικός φορέας ο οποίος ασχολήθηκε από το 1925 με την αποκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων. Ενίσχυσε την ΕΑΠ με τεχνικό και διοικητικό προσωπικό.

Υπουργείο Γεωργίας

Κρατικός φορέας ο οποίος ασχολήθηκε με την αποκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων. Ενίσχυσε την ΕΑΠ με τεχνικό και διοικητικό προσωπικό.

Δ. Η αποζημίωση των ανταλλάξιμων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση

Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών

Συστάθηκε το 1924 για να βοηθήσει το έργο της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Μικτή Επιτροπή σχετικά με την εκτίμηση της αξίας των εκατέρωθεν περιουσιών που

εγκαταλείφθηκαν. Για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της ιδρύθηκαν κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών.

Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών

Για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της γενικής Διεύθυνσης Ανταλλαγής πληθυσμών ιδρύθηκαν, κατά τόπους, Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών. Η προσωρινή εκτίμηση των περιουσιών έγινε με βάση τις δηλώσεις που υποβλήθηκαν σε αυτά τα Γραφεία.

Ανώτατο Συμβούλιο

Είναι μια υπηρεσία της Γενικής Διεύθυνσης Ανταλλαγής Πληθυσμών του Υπουργείου Γεωργίας. Για την προσωρινή εκτίμηση των περιουσιών τους οι πρόσφυγες υπέβαλαν δηλώσεις στα κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής. Οι αιτήσεις των δικαιούχων θα εξετάζονταν από ειδικές επιτροπές προσφύγων, συμπατριωτών των ενδιαφερομένων. Εάν θεωρούνταν ανακριβείς, προβλεπόταν αναθεώρησή τους από ένα Ανώτατο Συμβούλιο.

Πρωτοβάθμιες Επιτροπές Εκτίμησης

Συστάθηκαν για την οριστική εκτίμηση των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν στην Τουρκία (Η προσωρινή εκτίμηση γινόταν με βάση δηλώσεις που υποβάλλονταν στα κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής μετά την εξέτασή τους από ειδικές επιτροπές προσφύγων).

Δευτεροβάθμιες Επιτροπές Εκτίμησης

Συστάθηκαν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ενδεχομένως θα ανέκυπταν στο έργο των Πρωτοβάθμιων Επιτροπών Εκτίμησης, αρμοδιότητα των οποίων ήταν η οριστική εκτίμηση των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν στην Τουρκία.

Αγροτική Τράπεζα

Η ίδρυσή της προωθήθηκε μετά την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα νέα προβλήματα που είχε δημιουργήσει η νέα κατάσταση. Ανέλαβε την είσπραξη των χρεών των αγροτών προσφύγων, μετά τη διάλυση της ΕΑΠ το 1930.

Εθνική Τράπεζα

Ανέλαβε να πληρώσει στους ανταλλάξιμους που δεν είχαν ακόμα αποκατασταθεί μια προκαταβολή μέχρι την τελική αποπληρωμή της αξίας της περιουσίας που εγκαταλείφθηκε στην Τουρκία. Παρακρατούσε το 25% της προκαταβολής της αποζημίωσης.

Σύμβαση της Άγκυρας

Πρόκειται για την ελληνοτουρκική σύμβαση που υπογράφηκε ύστερα από διαπραγματεύσεις τον Ιούνιο του 1925. Ρύθμιζε επίμαχα θέματα στις σχέσεις των δύο χωρών (που μετά την υπογραφή της Σύμβασης ανταλλαγής πληθυσμών και της Συνθήκης της Λωζάννης δοκιμάζονταν κατά διαστήματα από εντάσεις), αλλά δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Συμφωνία των Αθηνών

Πρόκειται για την ελληνοτουρκική συμφωνία που υπογράφηκε ύστερα από διαπραγματεύσεις τον Δεκέμβριο του 1926. Ρύθμιζε επίμαχα θέματα στις σχέσεις των δύο χωρών (που μετά την υπογραφή της Σύμβασης Ανταλλαγής Πληθυσμών και της Συνθήκης της Λωζάννης δοκιμάζονταν κατά διαστήματα από εντάσεις), αλλά δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Συμφωνία της Άγκυρας

Στις 10 Ιουνίου 1930 υπογράφηκε η Συμφωνία της Άγκυρας που αποτελούσε το οικονομικό σύμφωνο μεταξύ των δύο χωρών. Τα κυριότερα σημεία του ήταν:

- Ρύθμισε το ζήτημα των Ελλήνων ορθοδόξων της Κωνσταντινούπολης και των μουσουλμάνων της Θράκης, καθώς και των «φυγάδων».
- Όριζε ότι οι ανταλλάξιμες μουσουλμανικές περιουσίες στην Ελλάδα και οι ελληνικές στην Τουρκία περιέρχονταν στην κυριότητα του Ελληνικού και Τουρκικού Δημοσίου, αντίστοιχα.
- Προέβλεπε αμοιβαία απόσβεση των οικονομικών υποχρεώσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Η συμφωνία ολοκληρώθηκε στις 30 Οκτωβρίου του ίδιου έτους με το Σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας, το Πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών και τη Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας.

Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας.

Πρόκειται για μία από τις διπλωματικές πράξεις με τις οποίες ολοκληρώθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1930 η Συμφωνία της Άγκυρας (10/6/1910). Με τη σύμβαση αυτή δόθηκε η δυνατότητα στους υπηκόους του καθενός από τα δύο κράτη να ταξιδεύουν ή να εγκαθίστανται (με κάποιους περιορισμούς) στο έδαφος του άλλου κράτους.

Δ' Κεφάλαιο – Το Κρητικό ζήτημα από διπλωματική άποψη

Ε. Η περίοδος της αυτονομίας και η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα

Κρητική Πολιτεία

Είναι η ονομασία του αυτόνομου καθεστώτος της Κρήτης από το 1898 μέχρι το 1913, οπότε η Κρήτη ενώθηκε με την Ελλάδα. Η Κρητική Πολιτεία τελούσε υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου και υπό την προστασία των Μ. Δυνάμεων.

Ύπατος Αρμοστής Κρήτης / Κρητικής Πολιτείας

Έτσι ονομαζόταν ο διοικητής της αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας. Πρώτος Ύπατος Αρμοστής Κρήτης, εντολοδόχος των Προστάτιδων Δυνάμεων από το 1898 ως το 1906 ήταν ο πρίγκιπας της Ελλάδας Γεώργιος. Μετά την παραίτηση του Γεωργίου στις 12/9/1906, Ύπατος Αρμοστής ορίστηκε από το βασιλιά της Ελλάδας ο Αλέξανδρος Ζαΐμης. Το καθεστώς της αρμοστείας καταλύθηκε στις 24/9/1908 με το Ψήφισμα της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα.

Διάταγμα «Περί συγκροτήσεως της Κρητικής Συνελεύσεως»

Ήταν το πρώτο σημαντικό διάταγμα της Κρητικής Πολιτείας. Δημοσιεύθηκε ένα μήνα μετά την εγκατάσταση του Ύπατου Αρμοστή και αμέσως προκηρύχθηκαν εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων.

Οργανικός Νόμος (1900)

Ήταν ο Νόμος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε με επιτυχία το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας της Κρήτης. Δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

«Γεννηθήτω Φως»

Πρόκειται για τον τίτλο των πέντε πολύκροτων άρθρων που δημοσίευσε ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1901 στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων, που ο ίδιος εξέδιδε, για να υποστηρίξει τις απόψεις του για το εθνικό ζήτημα της Κρήτης.

Κρητική Πολιτοφυλακή

Ο Βενιζέλος, έχοντας διαφορετική άποψη για τη λύση του εθνικού ζητήματος της Κρήτης, θεωρούσε ότι η λύση έπρεπε να είναι σταδιακή, με βαθμιαίες κατακτήσεις. Ως πρώτη μάλιστα κατάκτηση θεωρούσε την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από τις κρητικές πόλεις και την αντικατάστασή τους από ντόπια πολιτοφυλακή, με Έλληνες αξιωματικούς. Το 1906 οι Μεγάλες Δυνάμεις κατέληξαν σε μια νέα ρύθμιση του Κρητικού Ζητήματος. Το οριστικό κείμενο των μεταρρυθμίσεων προέβλεπε την ίδρυση Κρητικής Πολιτοφυλακής, με Έλληνες

αξιωματικούς που προηγουμένως θα παραιτούνταν από τον ελληνικό στρατό, και την ανάκληση των ξένων στρατευμάτων, μετά την αποκατάσταση της εσωτερικής γαλήνης στην Κρήτη. Τέλος την περίοδο αρμοστείας του Αλέξανδρου Ζαΐμη οργανώθηκε για πρώτη φορά η Πολιτοφυλακή της Κρήτης, δηλαδή ο πρώτος στρατός του νησιού (1907), που εξελίχθηκε σε αξιόλογη δύναμη, όπως φάνηκε αργότερα στους Βαλκανικούς πολέμους 1912-1913. Η παρουσία των ξένων στρατευμάτων κατέστη πλέον περιττή και οι Μ. Δυνάμεις αποφάσισαν να εκκενώσουν την Κρήτη μέσα σε ένα χρόνο, με μόνη εγγύηση την ασφάλεια των μουσουλμάνων της νήσου

«Ηνωμένη Αντιπολίτευσις»

Πρόκειται για τον πολιτικό συνασπισμό εναντίον του Ύπατου Αρμοστή της Κρήτης, πρίγκιπα Γεωργίου, με επικεφαλής τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Σχηματίστηκε μετά την κορύφωση της κρίσης με την απόλυση του Βενιζέλου από το αξίωμα του υπουργού. Γύρω από τον Βενιζέλο συνασπίστηκαν όσοι ήταν δυσαρεστημένοι από την αυταρχική πολιτική του Πρίγκιπα. Έμπιστοι συνεργάτες του Βενιζέλου ήταν ο Κ. Φούμης και ο Κ. Μάνος. Οι τρεις αυτοί αποτέλεσαν μια τριανδρία, που δεν δίστασε να προχωρήσει σε δυναμική αναμέτρηση με τον Πρίγκιπα.

«Ροπαλοφόροι»

Έτσι αποκαλούνταν οι δημοφρουροί από τους επαναστάτες του Θερίσου στην Κρήτη (1905). Ο νόμος «Περί ιδρύσεως σώματος δημοφρουρών», οι οποίοι θα στήριζαν την έννομη τάξη, ψηφίστηκε από την Κρητική Βουλή, η οποία ενεργούσε υπό τις εντολές του αρμοστειακού περιβάλλοντος, αφού δεν υπήρχε αντιπολίτευση.

Προσωρινή Κυβέρνησις Κρήτης (1905)

Ήταν η κυβέρνηση που οργανώθηκε από τους επαναστάτες στο Θέρισο, με πρόεδρο το Ελ. Βενιζέλο και υπουργούς τους Κ. Φούμη και Κ. Μάνο. Προέβη στην έκδοση γραμματίων για εσωτερικό πατριωτικό δάνειο 100.000 δραχμών, οργάνωσε υπηρεσίες οικονομικών, συγκοινωνιών και διοίκησης, τύπωσε γραμματόσημα και εξέδιδε την εφημερίδα «Το Θέρισο».

Συμφωνία Μουρνιών Κυδωνίας

Πρόκειται για τη συμφωνία μεταξύ των επαναστατών του Θερίσου και των Προστάτιδων Δυνάμεων. Υπογράφηκε από τον Ελ. Βενιζέλο στις 2 Νοεμβρίου 1905 στο μοναστήρι των Μουρνιών Κυδωνίας μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις που είχαν διαρκέσει όλο το καλοκαίρι. Εξασφαλίστηκε γενική αμνηστία και οι Δυνάμεις δεσμεύτηκαν να επεξεργαστούν ένα χάρτη νέων παραχωρήσεων στον κρητικό λαό, αρνούμενες πάντως να επιτρέψουν την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

Β' Συντακτική Συνέλευση Κρήτης

Αμέσως μετά τον θρίαμβο της πολιτικής του Βενιζέλου με τη νέα ρύθμιση του Κρητικού Ζητήματος το 1906 συγκροτήθηκε η Β' Συντακτική Συνέλευση, για την εκπόνηση νέου συντάγματος, και η πρώτη πράξη της ήταν η έκδοση ενωτικού ψηφίσματος, μέσα σε ατμόσφαιρα συμφιλίωσης και εθνικής έξαρσης.

Πρώτο ενωτικό ψήφισμα Κρητών (1908)

Το πρώτο ψήφισμα της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα εγκρίθηκε ομόφωνα σε λαϊκή συγκέντρωση στα Χανιά. Η Κρητική Κυβέρνηση εξέδωσε με τη σειρά της επίσημο Ψήφισμα (24 Σεπτεμβρίου 1908).

Προσωρινή Κυβέρνηση Κρήτης (1908)

Ήταν η προσωρινή διακομματική κυβέρνηση που σχηματίστηκε για την επίσημη έναρξη της νέας περιόδου της πολιτικής ζωής στην Κρήτη, μετά το Ψήφισμα για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα (24 Σεπτεμβρίου 1908). Όταν οι Μ. Δυνάμεις απαίτησαν την υποστολή της ελληνικής σημαίας από το Φρούριο του Φιρκά, η κυβέρνηση δεν υπάκουσε και παραιτήθηκε.

Ορισμοί στις Πανελλαδικές εξετάσεις από 2000 – 2019 (Εξετάσεις Ημερησίων, Εσπερινών Λυκείων, Ομογενών, Επαναληπτικές)

- ❖ Αρχή της Δεδηλωμένης (2 φορές)
- ❖ Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών (2 φορές)
- ❖ ΔΟΕ
- ❖ ΕΑΠ (6 φορές)
- ❖ Εθνικές γαίες (5 φορές)
- ❖ Εθνικόν Κομιτάτον (10 φορές)
- ❖ Εθνικόν Κόμμα (Κ. Μαυρομιχάλη) (3 φορές)
- ❖ Εκλεκτικοί (ΚΕΕ: Αν ο υποψήφιος δεν αναφέρει την Εθνοσυνέλευση του 1862-64, η απάντηση θεωρείται ελλιπής – αφαίρεση 1 μονάδας) (12 φορές)
- ❖ Ηνωμένη Αντιπολίτευσις (7 φορές)
- ❖ Ισοζύγιο πληρωμών
- ❖ Κίνημα στο Γουδί
- ❖ Κλήριγκ (4 φορές)
- ❖ Κοινωνιολογική Εταιρεία (7 φορές)
- ❖ Κόμμα του Γ. Θεοτόκη (ΚΕΕ: Ο μαθητής πρέπει να αναφέρει τα άλλα δύο αντιβενιζελικά κόμματα. Η απουσία αναφοράς να αξιολογηθεί αρνητικά). (3 φορές)
- ❖ Κρητική Πολιτεία
- ❖ Λαϊκό κόμμα (8 φορές)
- ❖ Μεγάλη Ιδέα
- ❖ Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής (6 φορές)
- ❖ Ομάδα Ιαπώνων (7 φορές)
- ❖ Οργανικός νόμος (5 φορές)
- ❖ Οργανισμός. (3 φορές)
- ❖ Ορεινοί (8 φορές)
- ❖ Πατριαρχική Επιτροπή (3 φορές)
- ❖ Πεδινοί (7 φορές)
- ❖ Πατριαρχική Επιτροπή (2 φορές)
- ❖ Πολιτοφυλακή της Κρήτης (3 φορές)
- ❖ Προσωρινή Κυβέρνησις της Κρήτης (1905) (ΚΕΕ: Αν ο μαθητής γράψει επιπλέον: «Η χωροφυλακή ... τους επαναστάτες», να μην αξιολογηθεί αρνητικά). (3 φορές)
- ❖ Πτώχευση (1893) (2 φορές)
- ❖ Ραλλικό Κόμμα

- ❖ Ροπαλοφόροι (4 φορές)
- ❖ ΣΕΚΕ (2 φορές)
- ❖ Στρατιωτικός Σύνδεσμος (8 φορές)
- ❖ Συμφωνία Μουρνιών Κυδωνίας (3 φορές)
- ❖ «Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας».
- ❖ Συνθήκη του Νεϊγύ
- ❖ Συνθήκη των Σεβρών (2 φορές)
- ❖ Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας
- ❖ Τάγματα εργασίας (2 φορές)
- ❖ Τανζιμάτ (3 φορές)
- ❖ «Υπηρεσία Ανοικοδομήσεως Ανατολικής Μακεδονίας»
- ❖ Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως (3 φορές)
- ❖ Φεντερασιόν (6 φορές)